Meta-transdisciplinaritat i educació

“És en la meua disponibilitat permanent a la vida a què lliure de cos sencer, pensar crític, emoció, curiositat, desig, és així com vaig aprenent a ser jo mateix en la meua relació amb el meu contrari. I com més em lliure a l’experiència de torejar sense por, sense prejudici, amb les diferències, molt més em conec i construïsc el meu perfil…»

(FREIRE, P.; 1997: 129).

Alguns interrogants sobre els models educatius, formatius i investigadors actuals

En aquest món globalitzat ens toca viure un període important de Reformes Educatives, vinculades aquestes (de la mateixa manera que en unes altres etapes històriques), a reordenacions econòmiques, polítiques i socioculturals. Aquestes reordenacions vénen acompanyades en la nostra quotidianitat d’àmplies possibilitats i alternatives (educatives, professionals, personals, amoroses, espirituals, etc.) que les persones hem d’elegir. Al mateix temps aquestes eleccions ens porten a qüestions a què les persones i les societats hem d’enfrontar-nos.

Per tant és fonamental que aquestes Reformes Educatives, es plantegen canvis profunds respecte als models educatius i formatius que tenim actualment. Doncs gran part d’aquests models educatius i formatius que desenvolupem encara a nivell institucional, queden molt allunyats de l’essència i l’escenari de la vida i la preparació per a viure-la. Aquests models són instruccionals i instructius, és a dir, rarament es plantegen desenvolupar de manera complexa una formació de la vida, des de la vida i per a la vida, (Morin, 1980), holística i dinàmica en un continu esdevenir. Són models en què essencialment es trenca el vincle entre el discurs i l’acció, des dels quals difícilment es relliguen els diversos nivells de realitat, és a dir, l’(inter) personal, social, grupal i institucional.

Són models educatius que essencialment responen a models de ciències aplicades però que a penes contemplen models on s’articulen pràctiques acadèmiques, reflectores i professionals des de les quals s’integren les vivències, continua primant més el consum de saber davant la producció i l’experimentació de diversitat de sabers. Les formacions dels professionals pràctics i reflectors és

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

quelcom que encara dista molt de les nostres realitats educatives institucionalitzades.

Les dinàmiques econòmiques, tecnològiques, polítiques, socials i culturals ens exigeixen la urgència de generar actituds i aptituds de comprensió globals i integradores per a enfrontar l'inèdit viable que ens plantejava Freire. Són reptes que requereixen reformes profundes en els sistemes educatius en aquest segle XXI.

Per això és que ens qüestionem: Les persones en formació o la formació de les persones?, Quina formació?, Qui forma els formadors? Des de quins plantejaments educatius? Com arribar a concebre i posar en pràctica la professió, l'ofici o la ciència prenent consciència de no separar naturalesa, societat, cultura, coneixement? Una formació que amplia els horitzons de la institució continua quedant-se'n al marge? Les respostes als desigs, interessos i necessitats vitals continuen quedant-se al marge d'una formació institucional?

Si partim de la idea que aquests reptes no els podem deslligar dels plantejaments transdisciplinars i des d'una perspectiva de la complexitat, ens plantegem: Com desenganxar-se dels paradigmes heretats per a recrear des d'unes altres òptiques? Com posar en pràctica i treballar des d'accions que integren la transdisciplinaritat i la complexitat? Com fer operatius els processos generats a la llum de la transdisciplinaritat o la complexitat? Quines estratègies buscar per a deixar constància dels processos d'anàlisi i reflexió sobre les pràctiques que deixen constància de les experiències? Com generar xarxes de co/cre-acció i co/construcció de coneixements per a compartir, col·lectivitzar i sobretot relligar aprenentatges, vivències, experiències, estratègies, etc.? Com fer anàlisi del que ocorre a l'interior d'aquestes xarxes de co/cre-acció i co/construcció de coneixements?

I si l'educació no funciona perquè tenim un sistema educatiu que prioritzar la formació d'especialistes, caldria apostar per recuperar pràctiques i recrear-ne unes altres que apunten a una ciència que toque el cor de les persones per convertir-nos en ciutadans d'un món globalitzat.

El S-XXI ens planteja reptes i oportunitats d'aprenentatge transdisciplinar

És a través de la transdisciplinaritat com se'ns planteja un gran repte i oportunitat d'aprenentatge des del diàleg i la relligació de diverses disciplines entre si i totes aquestes al seu torn amb la vida. Es pretén donar cabuda a l'obertura i la inclusió

dialògica en un continu esdevenir, on el coneixement des de les diverses disciplines deixe lloc a la valoració dels límits, les complexitats, les complementarietats i possibilitats d'interacció i/o relligació de les diverses pràctiques, deixant lloc a la saviesa de la diferència de visions, experiències i coneixements.

Són els coneixements acadèmics els que continuem prioritzant front unes altres fonts i pràctiques de coneixements des de les quals s'aposta per trencar amb els límits que jerarquitzen i quadriculen el coneixement per acostar-lo a la vivència, a l'experiència, a la quotidianitat, a través de processos d'auto i hetero/reflexió, auto i hetero/formatius, processos d'obertura, de diàleg, d'auto/reflexió, d'acció, d'apropiació i aprofundiment en els diversos sabers (teòrics, experienciales, existencials, pràctics o uns altres) que al llarg de la vida de manera vivencial i pràxic anem incorporant. Són processos que necessiten espais i col·lectius per a produir-se, doncs és en interacció com les persones aprenem no solament dels altres sinó essencialment a conéixer-nos a nosaltres mateixos i al món que ens envolta.

Els inicis de la perspectiva transdisciplinar

A Partir de la dècada dels 90, és quan comencen a prendre auge la perspectiva transdisciplinar, constituint-se aquesta com necessària per donar respostes a la complexitat del món on vivim.

La transdisciplinaritat és entesa com una forma de concebre, analitzar i actuar en la realitat que ens encercla, relligant el coneixement i l'experiència a la vida. Des d'aquesta concepció, es tracta de donar respostes a les problemàtiques socials que requereixen diverses praxis, integrant una visió més àmplia i global de la relació "humanitat-naturalesa", més enllà de considerar que les disciplines que estudien aquesta relació siguen separades per mètodes específics, o més enllà de pretendre la unificació de ciències en un pseudosincretisme uniformitzant.

Fonaments de la perspectiva transdisciplinar

Aquesta transdisciplinaritat ha estat fundada sobre els principis gnoseològics del pensament complex, tractant així d'avançar sobre els debats i discussions pluri o inter disciplinar. Alguns plantejaments que es poden situar en un pensament de la complexitat, i que ens han portat a comprendre unes concepcions epistemològiques, ontològiques, etc. des d'aquest punt de vista, han estat els de: Bateson, Foerster, Heisenberg, Göel, Kuhn, Maruyama, Nicolescu, Prigogine o

Shannon, entre altres.

Aquests autors han contribuït al coneixement des de diverses perspectives, però en el cas que ara ens ocupa, vam rescatar Nicolescu, que és un dels més importants defensors de la transdisciplinaritat. Aquest autor es planteja generar un marc de pensament que integre anàlisi científics, socials, culturals i espirituals, amb la finalitat no solament de comprendre el món present sinó també la modelització de la seua evolució. Per a ell la paraula transdisciplinaritat és derivada de l'interdisciplinaritat (Nicolescu, 1993), però diferenciada d'aquesta.

Així és com des de fa uns anys, el terme "transdisciplinaritat" s'associa a la formació, a distints nivells, ja siga per a referir-se a una transdisciplinaritat sociointeractiva, reflectora, paradigmàtica (Paul i Pineau, 2005) o una mirada educativa ecoformativa (de la Torre, 2006), etc. Tot això ens porta a comprendre que el coneixement científic, cultural, social o espiritual comporten: complexitat, hibricitat, reflexivitat, heterogeneïtat, no linealitat, transdisciplinaritat, etc.

Per tant, aquest coneixement s'integra més enllà del purament disciplinar o interdisciplinar, ja que és la transdisciplinaritat a través de la qual s'apunta a donar sentit a l'emergència de les estructures teòriques, metodològiques, pràctiques i investigadores actuals. És reconeixent i manifestant els límits de cada disciplina com ens aproximem més a la transdisciplinaritat i a la complexitat de les diferents realitats a les quals ens exposem cada dia.

La ciència i la perspectiva meta-transdisciplinar

Basant-nos en els plantejaments de Morin, especialment, entenem que una ciència compresa des d'aquest punt de vista meta-transdisciplinar ha d'apuntar a constituir-se com una ciència que ens ajude a viure d'altra manera o a sobreviure en un món complex. És aquella que puga preparar a les persones per a una vida amb sentit còsmicocultural, el qual emergeix espontàniament en la vida natural d'aquestes. Aquesta ciència s'ha de concebre com aquella que integra els coneixements, en els quals es cimenta tant l'errada com la certesa o l'exactitud. Aquesta ciència ha de comprendre's des d'una racionalitat que integra distintes mediacions perquè l'objecte d'estudi puga ser clarificat. Vinculant d'aquesta manera diversos coneixements i sabers que provenen de l'art, la literatura, la poesia, la meditació o unes altres formes distintes de construir el món a través de fils conductors que permeten una comprensió de la condició humana des de l'amor. Desenvolupant així una cultura de l'ésser, una ètica de comprensió humana des de

la incertitud humana. Una ciència que apunte a que les persones encaixen els esdeveniments de la seua vida i del món en un context, en una història que ajude a la reconciliació i a la integració de la vida. Cosa que no és fàcil d'aconseguir, requereix reptes importants.

Relació objecte-subjecte des de la meta-transdisciplinaritat

La perspectiva meta-transdisciplinària requereix sabers creats i construïts des d'un plantejament dialògic, d'acció, experiència i teorització que es relliguen, entremesclen i mútuament ajuden a la interrogació per a la recreació i la reconstrucció. És des d'aquest punt de vista des del qual fem emergir una producció de sentit, que es dóna quan podem comprendre i intercalar des de diversos angles una situació, una problemàtica. La implicació d'un subjecte complex en aquest acte cognitiu està sempre present si es pretén aconseguir un treball creador i generador de sentit de vida.

La meta-transdisciplinaritat possibilita des de les ciències humanes i socials, essencialment, encara que també des de la biologia, la física quàntica o unes altres ciències i experiències, generar una obertura quant a la relació mantinguda entre l'objecte i el subjecte en l'univers que el conté. Això implica el reconeixement de la persona implicada en l'acte cognitiu, un subjecte en formació permanent i en transformació al llarg de la seua vida, "inscrivint-se en un dinamisme cognitiu complex, incloent tant la sensació, l'experiència, la imaginació o la intuïció com la raó" (Paul, 2005: 6). Un món lligat a la intercomprehensió de l'experiència viscuda.

Relligar coneixements meta-transdisciplinàriament per a reescriure la nostra vida i el nostre món en esdevenir

És sota el paraigua de la meta-transdisciplinaritat, des d'on es relliguen coneixements (experiencials, intuïtius, imaginatius, l'ecoformació, l'antropoformació, el conscient i inconscient, la sensibilitat poètica o uns altres coneixements), donant lloc a una obertura i comprensió de l'evolució tant singular com universal que ens conté a les persones i a la qual constantment contribuïm.

Per tant, l'acció, la teoria i l'experiència queden relligades rizomàticament en sabers, sabers – fers i saber ésser, que acompanyaran l'emergència i la producció de sentit en tant que diferents fonts de saber que constitueixen les investigacions que apunten a donar respostes a les situacions socioculturals-econòmiques-educatives actuals.

Posicionar-se meta-transdisciplinàriament, implica la creació de bucles que s'inscriguen al cor de la concientització, de l'abstracció-concreció i de l'aproximació pràctica, que apunten a relligar la imaginació i la creació, el singular i universal, generant-se distints nivells de realitat. També implica, apuntar cap a una auto-hetero i ecoformación (Pineau, 2000), per a donar cabuda a una construcció identitària i social des de distints nivells de realitat que permeten el desenvolupament de tota persona.

Una persona que s'inscriga en models formatius i/o educatius que l'ajuden a prendre consciència de la seua configuració identitària i existencial. Apunten a això, entre altres, autors: Barbier (1990) amb el seu enfocament d'Anàlisi Transversal i la Investigació-Acció Existencial, així com Josso (1991, 2001) i Pineau (1983, 2005), des de l'enfocament de formació/investigació autobiogràfic, els qui plantegen models educatius que al·ludeixen la transformació existencial/social de la persona en el seu procés metamorfòsic des de l'hetero/formació/nomia a l'acte/formació/nomia; així com el model investigador/formatiu autobiogràfic de López Górriz (2007, 2008), que és un model inscrit en la meta-transdisciplinaritat, des d'on apunta a una nova reestructuració i reconstrucció de la persona, estudiant amb aquesta finalitat dimensions: experiencials, introspectives, emocionals, existencials, psicosocials, relacionals, investigadores cognitives, comunicatives narratives, etc.

I algunes experiències des d'aquesta perspectiva meta-transdisciplinaria, que comporta concebre l'educació com a un fenomen integral, són les realitzades per Francisco Gutiérrez i diversos equips: "***Nucli Generador*** com a pràctica pedagògica naix durant el curs del Llenguatge Total en Oaxtepec (Mèxic); **el Text Paral·lel** com a forma d'expressió d'allò aprés; **la Mediació Pedagògica,** la promoció de l'aprenentatge és la primera norma d'or del procés educatiu; **el Doctorat en Educació."**

Tot això apunta a: *"la reconstrucció de si mateix**,** perquè, en la mesura que el procés es va desenvolupant de manera dialèctica entre la desestructuració i la reestructuració, es produïx una remodelació de si mateix, es genera una gran fortalesa dels autos front als heteros, i s'aconseguix una important consolidació de la persona. Per això considerem que és un model que recull des del més íntim, existencial, fins al més teòric i conceptual, passant per l'investigador i el social. Entenem que és un model d'una important projecció present i futura."* (López Górriz, 2008).

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

Aquests i uns altres models formatius, educatius i investigadors són posats en marxa des de la meta-transdisciplinaritat, i són presents també avui en les nostres pràctiques educatives, construint unes relacions obertes i rizomàtiques entre transdisciplinaritat i educació. El que ens possibilita realment un nou joc i lloc per als processos educatius i, en ells, per a les noves funcions i papers de les persones educadores i de les educandes, travessats pel vector ètic i polític que coimplica, i complica, tota acció auto/formadora en la mesura que és sempre, per comunicat de la dona i de l'home, un obrir-se a les altres i als altres i obrir-se al món, dialògicament, en un moviment perenne d'autonomia i llibertat, en la vida i en la història, des d'on transforma la seua vida, reescrivint-la, i amb ella el món i les condicions que el fan possible.

Traducció: Joaquin Martínez

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual